

УДК 745/749

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/51-16>**Ольга ДЕТОЧКА,***orcid.org/0000-0002-6938-0051**аспірантка кафедри образотворчого мистецтва**Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка**(Київ, Україна) o.dietochka.asp@kubg.edu.ua*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМОТВОРЕННЯ ТОНКОКЕРАМІЧНИХ ЧАЙНИКІВ БРИТАНІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVII – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XIX СТОЛІТЬ

У статті висвітлено специфіку формотворення тонкокерамічних чайників британського походження другої половини XVII – першої половини XIX століть. З'ясовано, що ранні чайники виготовлялися з кам'яної маси ще 1688 року одним із найвідоміших англійських керамістів Джоном Двайтом. Визначено, що твори 1750-х–1760-х років вирізняються наслідуванням форм китайських чайників «ісін» і їх фарфорових версій, зокрема такими британськими виробництвами, як Боу, Лонгтон Холл, Челсі й Вурстер. Продукція вказаних осередків спочатку апелювала до характеру східних конструкцій посуду і мотивів декорування, згодом переорієнтувалася на твори провідних західних художніх центрів, як Майсен.

Унаочнено, що період імітації фарфору-фаянсу Піднебесної і континентальної Європи не був тривалим, зокрема з 70-х років XVIII століття англійці виробили власну оригінальну традицію формотворення чайників. Про звільнення британського «білого золота» від впливу мотивів шинуазрі та Майсену свідчить, насамперед, продукція Веджвуда і Сток-он-Тренту, пізніше Споуду і Мінтону.

Встановлено, що до початку XIX століття в Англії були поширені циліндричні і бариллоподібні форми. При цьому з першого десятиліття означеного століття у моду ввійшли еліптичні та геометризовані конструкції чайників, першоджерелом формотворення яких було вітчизняне срібло. Останні домінували серед інших у англійському асортименті тонкої кераміки для чаювання і становлять найбільший інтерес для сучасних дослідників.

Проаналізовано характерні особливості формотворення англійських чайників різних періодів і мануфактур Туманного Альбіону. Поглиблено й уточнено означене питання на конкретних прикладах виробів Боу, Веджвуду, Нантгарву, Коулпорту, Споуду і Сток-он-Тренту.

Методологія дослідження базується на мистецтвознавчому аналізі творів британських мануфактур першої половини XVII – початку XIX століть. Застосовано аксіологічний, історико-хронологічний, історико-порівняльний та історико-культурний методи. Крім цього, було використано крос-культурний аналіз для порівняння та виокремлення запозичених і самобутніх рис формотворення і декорування тонкокерамічних чайників Британії вказаного періоду.

Ключові слова: чайник, фарфор, фаянс, кам'яна маса, Англія, Уельс, друга половина XVII – перша половина XIX століть.

Olha DIETCHKA,*orcid.org/0000-0002-6938-0051**Postgraduate student at the Department of Fine Arts**Borys Grinchenko Kyiv University**(Kyiv, Ukraine) o.dietochka.asp@kubg.edu.ua*

FEATURES OF THE FORMATION OF FINE CERAMIC TEAPOTS OF BRITAIN IN THE SECOND HALF OF THE XVII – FIRST HALF OF THE XIX CENTURIES

The article provides the specifics of the form making of fine ceramic teapots of British of the second half of the 17th – first half of the XIX centuries. It has been found that early teapots were made of stoneware in 1688 by one of the most famous English ceramists John Dwight. It is determined that the works of the 1750s and 1760s are distinguished by imitation of the forms of Chinese yixing teapot their porcelain versions. A good visual evidence of the above mentioned are shapes of the Bowe, Longton Hall, Chelsea and Worcester. In their practice of form making and manner of decoration, products of the mentioned centers appealed to the works of China. Subsequently, they refocused on the works of leading Western art centers, like Meissen.

It has been found that the period of imitation of the China and continental Europe porcelain and earthenware was not long. Since the 70s of the XVIII century, the British have developed their own original tradition of forming teapots. Evidenced by such production facilities in England as manufactures Wedgwood and Stoke-on-Trent, later Spode and Minton.

Since the first decade of the 18th century, elliptical and geometrized designs of teapots have been popular. The primary source of the formation on these products was English silver. Elliptical and cubic shapes dominated among others in the English range of fine ceramics for tea drinking.

The characteristic features of the form making of English teapot of different period are analyzed on specific examples of products of Bow, Wedgwood, Nantgarw, Coalport, Spode and Stoke-on-Trent.

The research methodology is based on the art analysis of products of Spanish and British manufactories of the first part of the 18th – early 19th centuries. Such methods have been used as axiological, historical and chronological, comparative historical and historical and cultural. Besides, we used cross-cultural analysis to compare and single out the adopted and authentic features of formation and decoration of English porcelain and earthenware teapots.

Key words: *fine ceramics, porcelain, earthenware, stoneware, England, Wales, 18th–19th centuries.*

Постановка проблеми. Відомо, що мистецтво тонкої кераміки Великобританії репрезентоване низкою унікальних форм, насамперед чайників. Такі провідні художні центри, як Боу, Челсі, Вустер, Коулпорт, Веджвуд, Споуд і Стоук-он-Трент у своїй продукції у зв'язку з поширенням традиції чаювання відводили чималу роль чайному посуду. Крім того, невеликі керамічні осередки на кшталт Ніл і Партнери, Ротінгем, Джон Рідвей також вирізнялися оригінальними ідеями щодо формотворення означеного посуду.

Варто зазначити, що сьогодні є низка наукових досліджень англійських мистецтвознавців, щодо застосування тих чи інших форм чайників у різні періоди історії. Ці розвідки також включають огляд художніх відмінностей таких предметів. Проте, якщо розглядати саме генезу різноманіття мотивів конструкцій чайного посуду, їх взаємозв'язок з культурно-історичним тлом і іншими видами мистецтва Англії, варто відзначити, що даному аспекту приділено недостатньо уваги. У зв'язку з цією обставиною актуальним вбачається визначити основні джерела інспірацій формотворення тонкокерамічних чайників англійського виробництва.

Серед статей варто зупинитися на монографіях англійських авторів присвячених даній проблематиці Л. Еверейдж «Чайники крізь століття. Коротка історія» (мовою оригіналу «Teapots through the Ages. A brief history») (Evarage, 2006) і Р. Хеад «Англійські чайники: коротка історія» (мовою оригіналу «English Teapots: A Brief History») (Head, 2016). У першій з них стисло окреслено періоди панування різних форм посуду для чаювання на прикладі окремих виробів. Натомість друга авторка характеризує розвиток протодизайну та дизайну англійських чайників другої половини XVII–XX століть, зокрема, у контексті використання різних з матеріалів тонкої кераміки. Крім того, автор означеної розвідки пропонує типологію, яка характеризує основні періоди стилів формотворення чайників Британії.

Цінним джерелом інформації щодо різновидів конструкцій згаданих форм є книга британки Д. Стріт-Портер «Британський чайник» (мовою оригіналу «The British teapot») (Street-Porter, 1985). У ній авторка демонструє варіації конструкцій чайників різних мануфактур і заводів Туманного Альбіону XVII–XX століть. При цьому, крім фар-

фору-фаянсу у вказаному виданні представлений огляд виробів з кам'яної маси і металу.

До публікацій, які розкривають генетичні зв'язки специфіки формотворення англійських виробів з іншими країнами належить стаття доктора мистецтвознавства О. Школьної «Вишуканий межигірський фаянс із колекції Національного музею історії України» (Школьна, 2019). У згаданій розвідці проаналізовано риси наслідування британської тонкої кераміки у виробках киево-межигірського фаянсу на прикладі окремих форм чайників. При цьому в означеній праці досліджено запозичені й удосконалені характеристики формотворення та оздоблення посуду.

Різноманіття форм англійських чайників ілюструють вироби із зібрань Музею Вікторії та Альберта у Великобританії, музею кераміки Стоук-он-Тренту і Метрополітен музею у США. Крім того, становлять інтерес фото окремих зразків та експлікації до них, які репрезентовані у низці каталогів європейського та, зокрема, британського фарфору-фаянсу.

Методологія дослідження базується на сукупності принципів, підходів і методів. Так, було вжито історико-хронологічний метод, який дозволяє встановити історичні особливості Англії згаданого періоду, котрі мали вагоме значення для досліджуваного питання. Натомість історико-порівняльний метод використано для визначення торговельних зв'язків Англії і Китаю, їх ролі у формотворенні тонкокерамічної продукції Туманного Альбіону. Застосування крос-культурного методу дозволило розкрити взаємовпливи означених країн, виокремити запозичені та самобутні риси форм чайників і їх оздоблення.

Натомість історико-культурний метод прислужився для дослідження культурного тла розвитку тонкої кераміки у Великій Британії другої половини XVIII – першої половини XIX століть. Проведення мистецтвознавчого аналізу творів британських мануфактур, зокрема Боу, Веджвуду, Нантгарву, Стоук-он-Тренту і Споуду, що сприяло глибшому розкриттю теми.

Мета – визначити генезу мотивів формотворення і декорування чайників Британії другої половини XVII – першої половини XIX століть.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що китайський фарфор потрапив на береги Англії ще

у XVII столітті завдяки діяльності Ост-Індської компанії. Чай, спеції, шовк і фарфор – товари, які імпортувала остання протягом ста років, приблизно до 1791 року (Head, 2016). Цікаво, що одночасне транспортування чаю і тонкостінних виробів суттєво вплинуло на появу звичної форми чайника. Пов'язане це з тим, що для збереження смакових і ароматичних властивостей східне листя зберігалося саме у фарфорі, переважно характерної кулястої форми. Тому перші зразки керамічних чайників англійського походження відрізняються саме такими рисами формотворення.

При цьому ще одним вагомим фактором для вироблення подібного посуду були китайські чайники із червоної кам'яної маси «ісін», які також складали частину імпортованих предметів. Крім округлої форми, вони вирізнялися ще й низкою характеристик, які згодом запозичили англійці у продукуванні власних виробів для чаювання. Серед таких рис варто виокремити невеликий розмір посудин, який зумовлювала висока вартість китайської камелії і традиція чаювання країн Сходу. Також до них можна віднести петлеподібну ручку та прямий носик, переважно короткий.

Перші англійські імітації чайників «ісін» виконувалися із схожої кам'яної маси червоного забарвлення. Такий матеріал більше нагадував свій прототип і добре підтримував температуру, на відміну від ще недопрацьованого британського фарфору. Водночас вагоме значення мало й багатство покладів червоної глини на території Стаффордширу, де й розташувалися перші тонкокерамічні осередки.

Унаочненням такого виду чайників є виробу братів голандського походження Елерсів (Іл. 1), які працювали на означеній локації, і твори Джона Двайта, одного з перших майстрів англійської кераміки. Обидва предмети належать до 90-х роках XVII століття, створені з одного матеріалу, але дещо різняться за декоруванням. Приміром чайник Двайта вирізняється наслідуванням мотивів шинуазрі в оздобленні рослинними композиціями (Street-Porter, 1985).

Натомість у середині XVIII століття окреслена форма ісінського чайника була втілена вже у новому матеріалі – фарфорі, зокрема такими мануфактурами, як Боу, Лонгтон Холл, Челсі і згодом Вустером. Проте, варто зазначити, що імітування округлого посуду поступово перестало бути дослівним. Так, якщо виріб Боу, датований 1754–1755 роками майже повністю наслідує китайську форму (Іл. 2), то вже чайник 1760-го року Вустеру вирізняється дещо витягнутим силуетом і більш витонченим, вигнутим носиком.

Рис. 1. Чайник, накривка. Червона кам'яна маса, рельєф, металеве монтування. Автори форми Елерс, Девід і Джон Елерси

Рис. 2. Чайник. Фарфор, розпис емалевими фарбами. Боу. 1750 р. Стаффордшир. 1690–1698 рр.

Водночас у декоруванні до кінця означеного століття домінували східні мотиви із біло-блакитними розписами і рельєфами а-ля шинуазрі (Milbauer). Типові композиції з екзотичними пейзажами, фантастичними квітковими букетами, гілки сакури і сливового дерев прикрашали чималу кількість чайників англійського виробництва.

Згодом, з удосконаленням технології продукування фарфору британські керамісти змінили спрямування у формотворенні, переорієнтувалися з посуду Китаю на вироби Франції (Севр, Сен Клу) і Німеччини (Майсен). Якщо розглядати впливи останнього, здебільшого на такі мануфактури, як Лонгтон Холл і Боу, то варто виокремити наслідування ботанічних мотивів. Незвичні фарфорові чайники у вигляді рослин, овочів і фруктів, створені англійцями у другій половині XVIII, були репліками сервізів Майсену (Goss, 2005). Хоча, саме керамісти Туманного Альбіону поширили подібні форми і внесли в них нове звучання у характері оздоблення.

При цьому звернення до окресленого стилю декорування зумовлював і сам матеріал, оскільки пластичні властивості м'якого фарфору дозволяли робити складну ліпнину і рельєфні композиції. Така гнучкість цього різновиду фарфору вплинула й на варіативність ручок і носиків чайників, які додавали окремо до форми. Так, носики ставали дедалі «S»-подібними, як до цього у срібних прототипах цього різновиду посуду, а ручки все більш вигнутими й овальними.

Проте, мінусом означеного матеріалу була тривкість і нестійкість до високої температури, що робило приготування чаю довготривалим і складним процесом, а невеликий розмір такого чайника тільки додавав складнощів. Тому, вже через 5 років англійські мануфактури відмови-

лися від застосування м'якого фарфору для продукування чайного посуду, а згодом замінили його на удосконалений кістяний і твердий.

Відкриття якісного і довгоочікуваного рецепту твердого фарфору англійського походження нарешті дозволило майстрам зосередитися на різноманітні форм тонкокерамічної продукції. Як зазначає мистецтвознавиця Л. Еурейдж: «Дослідження форм чайників ніколи не доводилося до такого рівня одержимості, як це було в Англії. З 1750 року цей маленький острів домінував у мистецтві створення чайників серед усіх європейських країн» (Everage, 2016).

Тобто, вже з кінця XVIII – початку XIX століть чайники виробництва Веджвуда, Споуду, Пікстона й окремих осередків Стаффордширу почали вражати широкою варіативністю протодизайну посуду. Це були пишні і складні форми у стилі рококо, нові інтерпретації японського фарфору і, насамперед, лаконічні геометризовані чайники.

На межі XVIII–XIX століть у фарфоровій продукції англійських мануфактур домінували барилоподібні та циліндричні посудини (Forrest, 2012). Ручки при цьому вирізнялися довжиною, характером вигину або навпаки появою кутів, що переважно було зумовлено стилем виконання підприємств. Цікаво, що у цей період майстри почали апелювати до формотворення вітчизняного срібного посуду, зокрема саме у формі ручок прямої форми з кутами відомої, як «меандорової». При цьому прототипами були не тільки металеві чайники, а й соусники, шоколадники і молочники.

Носики ж чайників надалі моделювалися прямими і «S»-подібними, з різним ступенем вигину. Прикріплюватися вони могли і до центральної частини посудини, і до нижньої, що впливало на довжину цієї деталі.

Вдалим унаочненням суто англійських форм можна вважати вироби з яшмової кам'яної маси Веджвуда і згодом Стаффордширу (Іл. 3). Переважно це циліндричні чайники з «меандровими» ручками і рельєфним декоруванням, яке часто доповнювалося розписами емалевими фарбами. Серед мотивів оздоблення вживаними були античні сюжети, зокрема у продукції Веджвуда, простежувалися і риси мотивів готичної архітектури.

Окреслені особливості англійських чайників, як зазначає українська мистецтвознавиця О. Школьна, знайшли своє втілення у фаянсі Києво-Межигірської фаянсової фабрики 1830 року, хоча і з суттєвим переосмисленням й удосконаленням. До останнього відноситься більш вдала довершена конструкція і витончений увігнутий носик (Іл. 4), тоді як у британського прототипу він прямий і короткий (Школьна, 2019). Про цей елемент може свідчити ще не цілковите порівняння з китайськими прообразами чайників «ісін».

Рис. 3. Чайник. Кам'яна маса, розпис емалевими фарбами, Стаффордшир (або Холліс із Шелтону або Ніл і Ко). 1795 р.

Рис. 4. Чайник, накривака. Фаянс, блакитна полива Києва-Межигірський фаянс, Україна. Приватна зб. Г. Браїловського

Початок XIX століття був позначений активним зверненням до видовжених еліптичних форм чайників, які репрезентовані, зокрема, виробами Веджвуда і Споуду. Як зазначають мистецтвознавці Музею Альберта і Вікторії у Лондоні, цьому також є своє пояснення. Окрім тенденції пошуку креативного протодизайну у вітчизняному фарфору, вагому роль мало і культурне тло означеного періоду. Так, овальна форма, дещо розширена у центральній частині корпусу, подовжені ручка і носик викликають асоціацію із кораблем (Іл. 5). Такі форми чайників англійці почали продукувати незабаром після перемоги Нельсона під Трафальгаром у морській битві (1805), що відображало підвищений інтерес до всього, що пов'язане з морем.

При цьому, якщо проаналізувати чайники цього часу, то вони можуть варіюватися здебільшого за висотою. Так, одні більш сплюснені, інші досить високі за рахунок наявності ніжки або підставки. Вирізняється і декорування на окреслену тематику, а саме використання горизонтальних розписних або рельєфних смужок, які нагадують свій прототип – британський лінійний корабель. Часто у таких конструкціях чайників є комір, який виступає над носиком посудини, що також є доповненням згаданого мотиву.

Рис. 5. Чайник, накривка, підставка. Фаянс, розпис емалевими фарбами, золочення. Джон і Едвард Баделлі

Рис. 6. Чайник, накривка.
Кам'яна маса, рельєф. Веджвуд. 1800-1825 рр.
Шелтон, Нью Холл, 1805 р

Ще однією передумовою нових рішень формотворення чайників англійського виробництва можна вважати досить складну ситуацію Англії в означений період. Так, на межі століть Туманний Альбіон припинив імпортувати товари, зокрема саме фарфору, з Китаю. Натомість у друге десятиліття XIX століття ускладнилися торговельні зв'язки з європейськими портами. У зв'язку з цим одним із першоджерел форм британських чайників для наслідування став срібний посуд Шефільду, а згодом періоду Георга III (Forrest, 2012). Такі вироби мали овальну або геометризовану конструкцію, вирізнялися рельєфним декоруванням й оригінальним моделюванням ручок, зовсім не схожим на східні.

Важливими окреслені форми стали для подальших пошуків оригінального чайного посуду. Так, майстри Веджвуду (Етрурії) доповнювали видожені вироби рельєфним оздобленням єгипетськими сюжетами (Іл. 6). Загалом, це було притаманне періоду відкриття культури Єгипту для європейців через військову кампанію Наполеона 1798 року.

Натомість, виробники Споуду більше експериментували, насамперед, не з декоруванням, а з різноманіттям вирішення форм. Поступово у добу бідермайєру в Німеччині та Регентства в Англії еліптичні чайники набули прямих кутів, почали відрізнятися геометризovanістю і складністю силуетів. Згодом, такі формотворчі пошуку вплинули не тільки на стилістику окремих чайників, а й цілих сервізів. Дедалі частіше, зокрема з 20-х – 30-х років XIX століття зустрічалися в асортименті, крім Споуду, у Веджвуда, Стоук-он-Трента та окремих тонкокерамічних осередках Великої Британії.

Яскравим унаочненням окресленого є чайник, створений 1824-го року на мануфактурі Споуд, відрізняється він нетиповою восьмикутною формою. Не менш вдалими зразками такого формотворення можна вважати фарфоровий і фаянсовий чайники Веджвуду і Стоук-он-Тренту, обидва виготовлені на початку XIX століття і декоровані у техніці одрукування.

Рис. 7. Чайник, накривка.
Фаянс, кольорове одрукування.
Веджвуд, близько початку XIX ст.

Крім того, останні два вироби поєднує і схоже моделювання носиків і ручок. При цьому перші вирізняються схожим вигином і характером криплення. Ручки ж мають спільну рису у формотворенні. Проте, у чайника Стоук-он-Тренту (Іл. 10) вона більш заокруглена, що надає їй дещо іншого силуету.

Загалом, за досить короткий проміжок часу шести- і восьмикутні форми чайників закріпилися у протодизайні саме британського посуду. Якщо розглянути каталоги тонкокерамічної продукції для чаювання Англії після 1820-х років, то серед інших форм таких предметів домінують вони. Відмінності прослідковуються здебільшого за різними пропорціями і варіантами декорування. Так, Споуду було притаманне широке застосування геометризованих конструкцій із чіткими межами корпусу, а серед технік оздоблення надавалася перевага кольоровому одрукуванню.

Для чайників Веджвуду характерною була більш заокруглена овальна форма, наявність високої ручки і досить низько розміщеної накривки (Іл. 7). У декоруванні варто виокремити тяжіння до застосування рельєфів. Натомість, окремі виробництва Стаффордширу, зокрема Рокінгем і Джон Рідвей, активно експериментували з пропорціями чайників. Вдалим унаочненням подібних пошуків є виріб Рокінгема 1830 року (Іл. 8), який репрезентує певну комбінацією рис вище означених форм. Загальний силует корпусу в них здебільшого еліптичний, з більш згладженими кутами, прямокутною ручкою і коротким вигнутим носиком, як у Веджвудівських виробах. При цьому накривка у зразках вказаних виробів частіше сильніше виступає над формою.

Рис. 9. Чайник, накривка, блюдце. Фарфор, розпис емалевими фарбами, золочення. Автор Томас Бакстер. Коулпорт. 1810–1830 рр.

Рис. 10. Чайник, накривка. Фаянс, кольорове одрукування. Стоук-он-Трент. Друга половина XIX ст.

Варто зазначити, що видовжені еліптичні форми, зрідка з кутами, S-подібним носиком і «меандровою» ручкою, були притаманні й уельським підприємствам Нантгарву і Свонсу періоду 1813–1822 років. Зумовлено це було частковим наслідуванням стилістики фарфорової продукції великих англійських мануфактур. При цьому вироби означених центрів мали й низку відмінностей у декоруванні. Так, здебільшого валлійські вироби вирізнялися флористичними розписами, які вкривали усю поверхню посудини. Зразком окресленого поєднання форми з оздобленням є чайник виробництва Нантгарву 1830 року, автором якого є знаний майстер ботанічних розписів Томас Пардо (Street-Porter, 1985). Крім цього, вказаний чайник має блюдце зі скошеними під кутом краями, що було характерним здебільшого для срібних прототипів.

Схожа конструкція чайника притаманна і тонкокерамічному виробництву Коулпорту у графстві Шропшир. Так, чайнику згаданої мануфактури (Іл. 9) характерні подібні риси, проте він має більш лаконічні і витончені пропорції відповідно до свого розміру. Означений виріб, як і валлійський, має блюдце, що загалом було маловживаним для інших підприємств фарфору-фаянсу Англії. Вирізняється і декорування чайника Коулпорту, яке репрезентоване розписом емалевими фарбами накривки і корпусу, провідним мотивом якого є міський краєвид.

Новим етапом творчих пошуків чайних форм стала Вікторіанська епоха, коли традиція чаювання була на піку своєї популярності, а фарфоровий посуд – доступний широким верствам населення. Так, в означену добу створювалися різноманітні варіанти чайних сервізів й окремих поштучних форм для заварювання чаю на будь-який смак. При цьому еліптичні, ромбічні форми, наближені до багатогранника, продовжували зустрічатися в асортименті основних мануфактур Британії.

Проте, слід зазначити, що продукція доповнювалася й новими варіантами означеного посуду. Так, одним із найпоширеніших є так званий чай-

ник «Браун Бетті» (Everage, 2006). Вирізнявся він простою округлою формою і частково нагадував свій ранній ісіньський прототип, зокрема застосуванням червоної або коричневої кам'яної маси. Перевагою таких виробів була теплостійкість і доступність на ринку. Хоча, не зважаючи на останнє, цей чайник, завдяки своїй практичності та витонченості зустрічався й у сервізах королівського двору.

Здебільшого означеному різновиду посуду для чаювання притаманна гладка поверхня, чисте забарвлення матеріалу або використання одного штибу глазурі шоколадного кольору. Крім цього, додаткове декорування майже не зустрічалося, що відповідало стриманості англійського мистецтва вказаного періоду.

На протигагу мінімалістичним чайникам «Браун Бетті», такі англійські виробництва, як Веджвуд, Споуд, Давенпорт, Мінтон продовжували продукувати й складні кубічні форми із різноманітним декоруванням. Посуд для чаювання 40-х років XIX століття вирізнявся наслідуванням рис неоготичного стилю в архітектурі, який виявлявся у мотивах ліпних і рельєфних елементів форми. Яскравим зразком цього періоду є чайник з кам'яної маси, який має геометризований корпус з гармонійними по силуету ручкою і носиком та глибокими рельєфними зображеннями постатей святих у нішах арочних отворів по всьому вичеревку (Street-Porter, 1985). Накривка цього предмету виконана з олова, що певним чином підсилює її архітектоніку.

Безумовно, друга половина XIX століття репрезентована найбільшим різноманіттям форм чайників англійського виробництва. Від маленьких тонкокерамічних осередків Стаффордширу і Ліверпулю до знаних мануфактур, штибу Мінтону та Споуду у цей час простежується продукування самобутніх форм. Серед останніх вирізняються антропоморфні та зооморфні мотиви, цілковите або часткове наслідування рис архітектури доби готики, яка знаходилася в Англії на новому піку популярності. Також варто відзначити й тенденцію повернення до ботанічних флореальних мотивів, але не у розписах, а у самих конструкціях предметів чайних сервізів.

Висновок. Загалом, розглядаючи специфіку формотворення чайників англійського виробництва, варто зазначити, що ранні їх версії були створені ще 1668 року Джоном Двайтом. Саме твори останнього можна вважати точкою відліку продукування британського тонкокерамічного посуду для чаювання. З XVIII століття різноманіття чайних посудин було представлено в асортименті таких

виробництв Великобританії, як Боу, Челсі, Лонгтон Холл, Коулпорт, Нантгарв, Вустер і Веджвуд. Натомість на початку наступного століття вирізнялися форми і декорування предметів Споуду, Сток-он-Тренту, Мінтону і невеликих осередків Стаффодширу – Ніла і Парнерів, Джона Рідвея тощо.

При цьому, варіативними були джерела інспірацій формотворення тонкокерамічних чайників Туманного Альбіону, з-поміж яких можна виокремити: 1) наслідування азійських зразків; 2) імітації продукції західних виробництв, зокрема Майсену; 3) взорування на конструкції форм вітчизняного срібла, спочатку Шефільду, згодом металевому посуду періоду Георга III і Регенства; 4) започаткування власної місцевої традиції, яка практично повністю звільнилася від впливу мотивів шинуазрі та частково японістики, континентальної Європи, хоч і в окремих виробках спостерігалися деякі рефлексії ампіру і бідермайєру.

Таким чином, перші чайники англійського походження вирізнялися сферичною формою, невеликим розміром, петлеподібною ручкою і коротким прямим носиком. У декоруванні домінували східні мотиви, а саме розписи у межах

синьо-кобальтової кольорової палітри і ролінні рел'єфи. Натомість продукція 60-х років XVIII століття репрезентована чайниками овоїдної форми, у котрих вушка і носики набули більш плавних обрисів.

При цьому 1770-ті – 1790-ті роки у мистецтві фарфору-фаянсу Британії виокремлюються циліндричні та барилоподібні форми чайників. Початок наступного століття вирізняється домінуванням овальних й еліптичних конструкцій посуду для чаювання. Останні зумовило утвердження теми моря у всіх видах мистецтва Англії на тлі історичних подій. Крім того, вагоме значення мало й наслідування моделей вітчизняного срібла, що позначилося на виробленні унікальних рис англійської кераміки.

Безумовно, найбільше варіацій формотворення англійських чайників демонструє перша половина XIX століття. З-поміж виробів цього періоду вирізнялися геометризовані та ромбічні конструкції з довершеними пропорціями носиків і ручок. Продовжили традицію творчих трансформацій форм чайного посуду такі тонкокерамічні підприємства, як Веджвуд, Споуд, Мінтон.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Школьна О. В. (2019). Вишуканий межигірський фаянс із колекції Національного музею історії України. Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство. Вип. 41. С. 252–263.
2. Музей Михайла Грушевського. URL: <http://immh.kiev.ua/angliyska-portselyana-vedzhvud-z-kolektsiyi-rodini-grushevskih/?lang=en> (дата звернення: 21.02.2022)
3. Everage Laura. (2006). Teapots through the Ages. A brief history. URL: <https://tts-assets.s3.amazonaws.com/assets/pdf/news/storyId-16.pdf> (дата звернення: 17.01.2022).
4. Head Roland. (2016). English Teapots: A Brief History. Antiques info –January/February 12. URL: <http://www.antiques-info.co.uk/new/pdf/Jan12/5.pdf> (дата звернення: 20.01.2022).
5. Forrest T. (2012). Antyki. Ceramica and srebro. Warszawa: Arkady. 160 p.
6. George III silver teapots. URL: <https://www.ifranks.com/george-iii-silver-teapots> (дата звернення: 08.02.2022)
7. Goss S. (2005). British Teapots and Coffee Pots. London: Bloomsbury. 48 p.
8. Milbauer Inga. Blue Willow Teapot. URL: <https://www.boylstonhistory.org/images/Teapot.pdf> (дата звернення: 12.01.2022)
9. Street-Porter J. (1985). The British teapot. London: Angus S Robertson. 128 p.
10. The potteries museum Stoke-on-Trent. URL: https://www.stokemuseums.org.uk/pmag/collections/getrecord/CFPOT_STKMG_2003_C_124_35 (дата звернення: 12.02.2022)
11. Victoria and Albert Museum. URL: <https://collections.vam.ac.uk/item/O150662/teapot-rockingham-ceramic-factory/> (дата звернення: 21.02.2022)

REFERENCES

1. Shkolna O. V. Vyshukanyi mezhyhirs'kyi faians iz kolektsii Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy [Exquisite mezhyhirya faiance from the collection of the National Museum of History of Ukraine]. KNUKIM. Serii: Art. Vol. 41. p. 252–263. [in Ukrainian]
2. Muzei Mykhaila Hrushevskoho [Mikhail Hrushevsky Museum]. URL: <http://immh.kiev.ua/angliyska-portselyana-vedzhvud-z-kolektsiyi-rodini-grushevskih/?lang=en> (data zvernennia: 21.02.2022) [in Ukrainian]
3. Everage Laura. (2006). Teapots through the Ages. A brief history. URL: <https://tts-assets.s3.amazonaws.com/assets/pdf/news/storyId-16.pdf> (data zvernennia: 17.01.2022).
4. Head Roland. (2016). English Teapots: A Brief History. Antiques info –January/February 12. URL: <http://www.antiques-info.co.uk/new/pdf/Jan12/5.pdf> (data zvernennia: 20.01.2022).
5. Forrest T. (2012). Antyki. Ceramica and srebro. Warszawa: Arkady. 160 p.
6. George III silver teapots. URL: <https://www.ifranks.com/george-iii-silver-teapots> (data zvernennia: 08.02.2022)
7. Goss S. (2005). British Teapots and Coffee Pots. London: Bloomsbury. 48 p.

8. Milbauer Inga. Blue Willow Teapot. URL: <https://www.boylstonhistory.org/images/Teapot.pdf> (data zvernennia: 12.01.2022)
9. Street-Porter J. (1985). The British teapot. London: Angus S Robertson. 128 p.
10. The potteries museum Stoke-on-Trent. URL: https://www.stokemuseums.org.uk/pmag/collections/getrecord/CFPOT_STKMG_2003_C_124_35 (data zvernennia: 12.02.2022)
11. Victoria and Albert Museum. URL: <https://collections.vam.ac.uk/item/O150662/teapot-rockingham-ceramic-factory/> (data zvernennia: 21.02.2022)